

GAİPTEN HABER VEREN KİŞİ/KAHİN OLARAK ŞAİR*

Yazan: Ruth FINNEGAN

Çev.: Yrd. Doç.Dr. Mustafa SEVER**

Sözel şairlerin rolünün bir başka açıklaması konusunda bazı araştırmacılarca şunlar ileri sürülmektedir: Şair, aslında ve her zaman ilahî ilhamla ruhlarla ilişkiler kurarak gizlenmiş olguları açığa vuran bir peygamberdir. Şair, ulu ve kendinden geçmiş bir şekilde konuşur; şiir sanatı aracılığıyla ruhlar dünyasındaki arkadaşlarıyla ilişki kurar. Bu görüşün savunucusu ve önde geleni Nora Chadwick'ti. Yazdığı "Şiir Sanatı ve Kehanet" adlı kitabında şöyle demektedir:

"Kainlik işlevinin temel elemanlarının hemen her yerde aynı olduğunu görmekteyiz. Her yerdeki şiir sanatının armağanı ilahî ilhamdan ayrılmaz bir parçadır. Bu ilham, her yere tarih ve soy ağacı biçiminde alıştığımız bilimsel bilgi biçiminde ve geleceği anlatacak tarzda, daha daraltılmış duygunun kahince ileri sürüldüğü biçim içinde bilgiyle taşınır. Bu bilgi, her zaman müzikle bütünleşmiş, kimi zaman şarkı imi zaman enstrümanın meydana getirdiği şiir sanatı içinde dile getirilir. Müzik, medyumun ruhlara iletişim sağladığı er yerdedir. Aynı şekilde şair ve gaupten haber veren kimseyi tabiatüstü kuvvetlerle kontakt kurmak için ilhamından güç aldığı şekilde buluruz ve şairin kahince dile getirme esnasındaki durumu yüceltilmiştir ve normal anlardaki varlığından uzaklaşmıştır. Genellikle göze çarpan bu sürecin bir moda gibi algılandığını görürüz. Şairin yüce iddiaları evrensel bağlamda kabul görmüştür ve şair bizzat kendisi her nerede bulunursa bulunsun yüksek bir statü edinir." (Chadwick 1942:14; Karşılaştırınız: 27-8, 41,57,72)

Bu genel görüş üzerine Chadwick'in varsayımlarına benzer özellikte Eskimo ve Kuzey Asya kültürlerinde bilin adıyla şamanın, şiir sanatı yolunu kullanarak kendinde var olan ferdi hayali düşleri ve kahince gücü ile yakın dostluklar kurduğu gözlenmiştir. Bazı uzmanlar bu gözlemi bir teori içerisinde sürdürmek istemektedirler. Bu teoriye göre epik şiirin temel tarihî kaynaklarından biri, Şamanizmin içindedir. Şamanizm, bir başka deyişle şairin fonksiyonu ve ferdiyeti ile kaplanmış karakter özelliklerinin kompleksidir ve şiirlerdeki bu kapsam ve stilin tipik elemanları –mesela bir kahramanın/şamanın öteki dünyaya gitmesi, seyahat etmesi veya rüyanın birinci kişinin rüyasında hikaye edilmesi- benzeri biçim Hatto'nun (Hatto 1970) görüşüne göre şunları içermektedir:

"Kuzey Asya'nın destansı gelenekleri içinde izler bırakan bu yollar, irticalen çalmanın ortaya çıkardığı esime üzerine heyecanlı bir sınırlama içinde birinci kişinin rüyada veya kendinden geçmiş bir halde hikaye edilmesi biçiminde, hikaye kalıbında, şamanın öteki dünyaya yolculuğu ve öteki dünyadaki sorgunun başlangıcı biçiminde ifade edilebilir. (Hatto 1970: 3)

Şair bunu Kuzey Asya destanı ile içinde Sümerlerin Gılgamış destanının ye aldığı başka uzak örnekler arasında bağlantılar kurarak uzatır da uzatır. Şair bunların bir baştan bir başa şamanist bir gelenek olduğunu ileri sürer. (Hatto 1970:19)

Benzeri bir yaklaşım -daha çok genel olmasa da-diğer yazarların görüşlerini

* FINNEGAN; Ruth Oral Poetry, Its Nature, Significance and Social Context, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1992, "The Poet As Seer", s.207-210.

** G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

yansıtan Caerwyn Williams tarafından ele alınır ve Williams, kategorik olarak “ her ilkel şairin şaman veya büyücü gibi aynı boyutta olduğunu, diğer bir deyişle eşyalar üzerinde gücünü denemek için yeteneğine sahip çıktığını ve şiir sanatının sonunda bir şaman veya büyücünün ortaya koyduğu şiir sanatıyla yeteneğinin aynı anlama geldiğini” (Williams 1971:25) ileri sürer. Bu genel yaklaşım, birçok topluda şairlerin rolünün açıklanmasına etki etmiştir. (örneğin Kailasapathy 1968:61)

Bu ve benzeri genellemelerin ortadan kaldırılması/süpürülmesi, (Hatto'nun görüşünde bile destanın kökeni geniş anlamda coğrafi olarak kabul edilir.) bazı zamanlarda tekzip edilebilir. Elbette şiir sanatı, din ile şairin asabî hâli ile sıklıkla bağlantılıdır. Bundan başka Kuzey Asya ve Pasifik'te kuşaktan uşağa geniş biçimde sürdürülen şairliğe has teorinin bir parçası olan şairin kahince çağrışımlarının burada hatırlatılması yararlı olacaktır; ama bu karakterler arasında gerekli hiçbir bağ yoktur. Ne de bunlar, bütün şairlerin genel nitelemesi olarak daha genişçe yaklaşım gösterirler. Bu özellikleri ayırmak ve bunları ayrı ayrı düşünmek, tartışmak faydalı olabilir.

Öncelikle, şairler gerçekten dinî rolere sahiptirler. Resmî dinin ve emredici geleneklerin taşıyıcısı olan yerleşik şairler vardır. Mesela, Hristiyanlığın yazılı mirasının taşıyıcısı olan Hindistan'daki Vedic şairleri gibi veya bir toplumun belli bir kültürüne ait şiir sanatını dile getiren daha yetenekli ve mahallî düzeydeki şairler ile papazlar gibi (Yoruba İfa kültürü gibi) ya da özel bir köyde hâlâ sürmekte olan dinî otoriteyi temsil eden Velema gibi. Böylesi şairler durumlarına doğrudan ve tabiatüstü ilhamlardan güç alarak ekstra yaptırım talebinde bulunup bunları var olan statülerine ekleyebilirler; manik kişilikleri bazen Şamanizmle bağlantı kurmamıza sebep olur ve malî mülkü muhakkak biçimde şairliğe has bu tür bir uygulamanın özelliği değildir. Bazı durumlarda dinî şairler gururlu ve sert bir yüz ifadesiyle sanatlarını icra etmeyi ter-

cih ederler. Diğer yandan Malay büyücüsüne benzeyen medyumlar gibi pek çok şair vardır. Bazı durumlarda Eskimo şamanı, kendinden geçme ve rüyanın elemanları olan bir tür ruhanî seansın kapsamı içinde şiirlerini elde eder ve sunarlar. Şair, ruhun varlığına doğrudan bir giriş talebinde bulunur. Böylesi şairler, bu alandaki temel, yerleşmiş dinle bağlantılı olabilirler; fakat sıklıkla da olmayabilirler. Bu şairlerin şiirleri, bu şairlere ödüllendirilmeyi ya da toplumda var olan resmî derecelendirilme sistemi dışında alışılmadık farklı bir kişilik kazandırır ve bağımsız biçimde sanatlarını icra edebilirler. Fakat geniş dinî fonksiyonları olmalarına rağmen şairler, sözel şairlerin büyük çoğunluğunu meydana getirmezler. Oldukça çok sayıdaki laik şairler de vardır. Resmî saray şairleri Avdo Mededoviç ve sayısız miktardaki diğerleri gibi kendilerini misafir eden patronlarının askerî başarılarını yüceltiyorlardı. Temel görevleri aslında insanların dikkatini çekici ve iyi bir hikaye anlatmak olan şairler, dinî imâları önem sırasında ikinci planda görürler. Yada Johnnie Smith benzeri hapisane hayatına dayanan ve bunları yorumlayan olduğu kadar temelde aşkı ve son dönemlerin politik olayları ile ilgilenen mahallî şairler de vardır. Böylesi şairler peygamberler ve şamanlarla daha az ilgilidirler.

Aynı tartışma için kişilik sorusuna başvurmalıyız. Diğer bir deyişle pek çok şair, manik ve yüksek derecede kişilik özellikleriyle karakterize edilirler. Ya bazı kişiler şiire dönmeye aha uygundur ya da belki sosyal baskılar bu tip kişileri şair olmaya teşvik etmiştir. Fakat şairlerin tümü böyle değildir. Nora Chadwick kendi kendisine geniş çalışmanın temeli üzerinde durur. Şurası bir gerçektir ki sınırlı ve yüksek derecede kehanetçilik özellikleri taşıyan insanlar esrime ve kahinlik yapma için uygun kişilerdir. Genellikle akıl yönünden anormal ve hatalıdır. Kendi toplumunda peygamber ve peygamberliğe ait hediyeler için yüksek saygı görmelerine akıl yönünden açık biçimde hastalıklı bu insanlar için başka bir

yerde tatmin edici hiçbir delil bulamadım.(Chadwick 1942:65)

Bunlardan biri, şairliğe has sanat kapsamında şöyle tarif edilebilir: Kahinliğe yakın bir kavrayış sahibi, hassas ve şairliğinde yüksek bir kişilik sahibi kişi. Bu noktaya kadar bu tarif, burada tartıştığımız bazı olaylarla iyi bir uyum sağladı: Velema'nın ilginç kişiliği, kız kardeşinin ölümünden sonra Ameda Riddle'in yaşadığı zihni kırılma, Johnnie Smith'in zapt edilemeyen kıskançlığı ve karısını öldürmesi. Ama birisi değer yargılaması veya gereksiz söz söyleme süreci içinde tecrübî metoda dönmeye ayartılmamalıdır ve "iyi" veya "gerçek" olarak değerlendirilen şair tarifi altında yer almalıdır. Bu, ortak noktaya önem vermek demektir. Bu ortak nokta, şairin mahallî sınıflandırılmasında ikinci derece uzmanlar olduğu kadar gerçekten orijinal ve yaratıcı sanatçıları da ihtiva eder. Çok sayıda dikkate değer şair, (en yeteneklilerinden bazıları bile) asabî ve panik durumunda kişiliklere sahip değillerdir.

Bu durum, bazen belirsizliğe sebep olur. Şairler, kelimelerinin esinlendiğini iddia ederler ve bilinçli düşünüp taşınma sürecinden ortaya çıktığını söylerler; ama bazı derin, bilinçsiz tepkilerden şair tüyle sorumlu değildir ve aynı zamanda kendi dışındaki olağanüstü kaynaklardan da sorumlu değildir. Böylesi iddialar, en azından şairliğe özgü mahallî teorilerin ve şairlerin rollerini kafalarında nasıl canlandırdıklarının kanıtıdır. Örneğin İrlanda'nın ilk zamanlarındaki gibi bazı kültürlerde şairler, aslında gaipten haber veren insanlar olarak görülürler. Fakat, şairliğe has yaratışın toplam hesabı olarak kabul edildiğinden böylesi iddialara değer vermek için bu yaklaşım hâtâyâ sebep olabilir. Bu da çeşitlilikler ortaya koyar; çünkü eşit biçimde bilgi vermezler veya değişik etkinliklerde ortaya konan katkıları, ister istemez doğru şekilde analiz edilmez. Eskimo şairi Orpingalik, ifadesinde " Kullandığımız kelimeler çıkma ve hızla yükselme ihtiyacı/isteği duyuyorlar" demektedir. Kendiliğindenlik ve irti-

calen çalmanın, söylemenin elemanlarının altını çizmektedir. (Rasmussen 1931:321) Dahası Orpingalik, şiirine Eskimo şairlerinin tipik olarak adlandırılan zamanı yoğunlaştırma ve önceden tasarlanma özelliklerini katar. Herhangi birisi, böylesi özürler hakkında (güçlü şairlerin taleplerini -içtenlikle olsun veya olmasın, ki bu talepler kendilerinden başka, ilahî güçler tarafından esinlenmiş gündeme soktuklarını hatırlamak gerekir.) bazı farkları korumak kollamak durumundadır. Bazı durumlarda ilhamın referansları yalnızca gelenek seldir; mesela Virgil ve Milton'un ilham perisine yakarışı delil sayılamaz; çünkü onlar şamanistik kendinden geçme/trans esinlenmişliği inde şiirin dinlenmiş hâlinin beslediğini gösterir. Böylece mistik v tabiatüstü güçlerden ilham alma/ilham almış bir kendinden geçme hâli içinde konuştuğu veya bütün özelliklerin Hatto'nun günümüzle eş zamanlı şamanizmin tipik bir örneği olarak iddia ettiği anlamına gelmez. Peygamberler veya medyumlarla bağlantılı farklı özelliklerin pek çoğu, sözel şairler arasında bulunur; ama bunların hiçbiri umumiyetle veya tüm sözel şairlerce kabul görmez ve farklı özellikler muhakkak her zaman bir arada olmazlar. Dağınık delillerden geniş genellemeler çıkartmak ya da ilahî ilham veya şamanizm benzeri bütün bazı konuların içinde farklı özellikleri bir arada göstermek, aşırı genelleştirmektir.

KAYNAKLAR

CHADWICK, N.K. 1942, Poetry and Prophecy, Cambridge University Pres.

HATTO, A.T. 1970, Shamanism and Epic Poetry In Northern Asia, School of Oriental and African Studies, University of London.

KAİLASAHAHTY, K. 1968, Tamil Heroic Poetry, Clarendon Pres, Oxford

RASMUSSEN, K. 1927, Across Arctic America, Narrative of The Fifth Thule Expedition, Putnam, New York

WILLIAMS, J.E.C. 1971, The Court Poet in Medieval Ireland, Proceedings of The British Academy